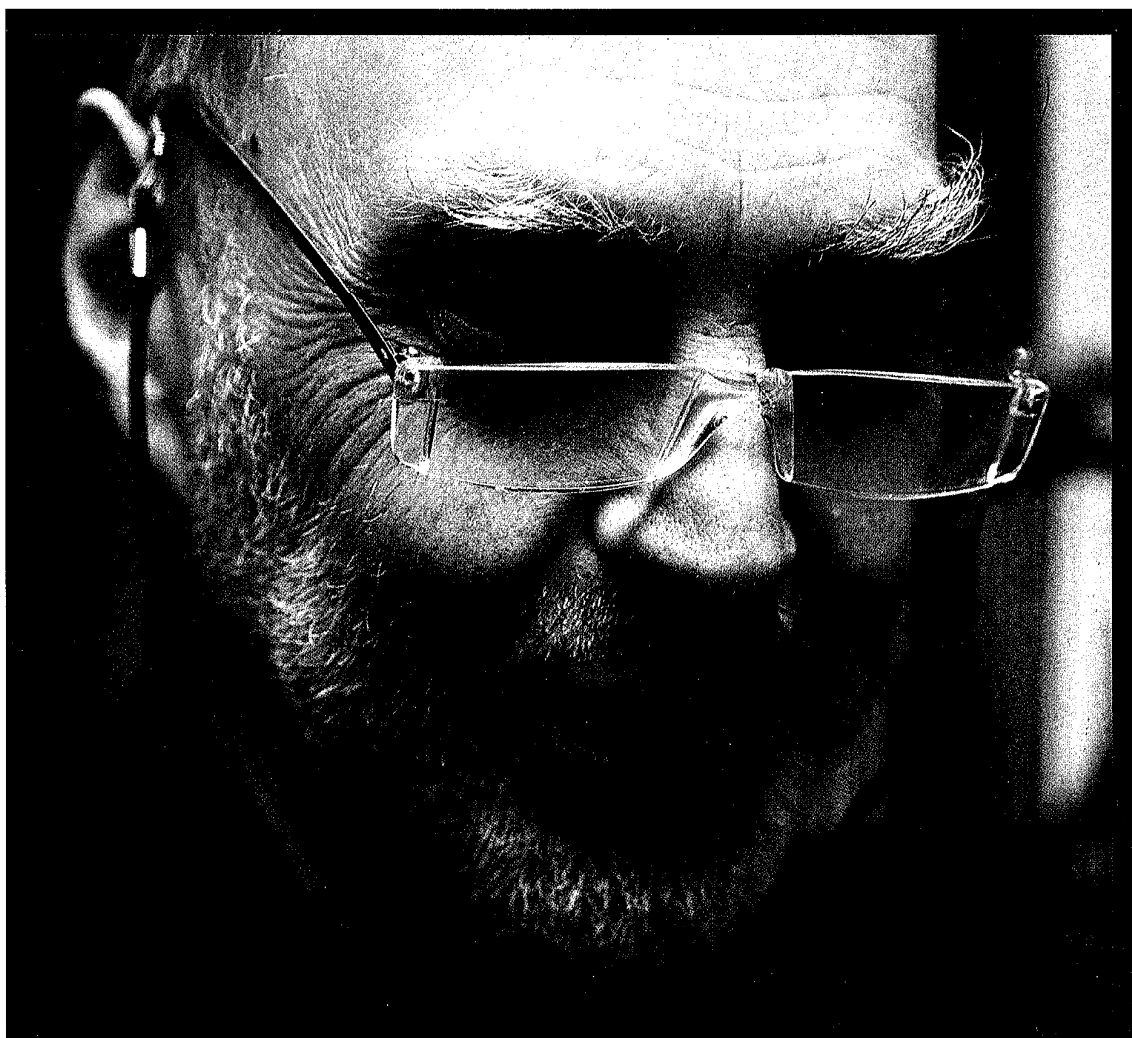

Stig Carlsson – en man för alla tider

Thuvet på **en ingenjör**

Vi borde ha gjort det för länge sedan; intervjuat Stig Carlsson. Mannen bakom Kolboxen, Sonabs utmärkta 70-talshögtalare och 80-talets Ortho-Acoustic-serie som nu återuppstått i 90-talet. I allt som sagts och kommer att sägas om Stig är ett säkert; hans insatser som debattör och högtalarkonstruktör har inte gått obemärkta förbi.

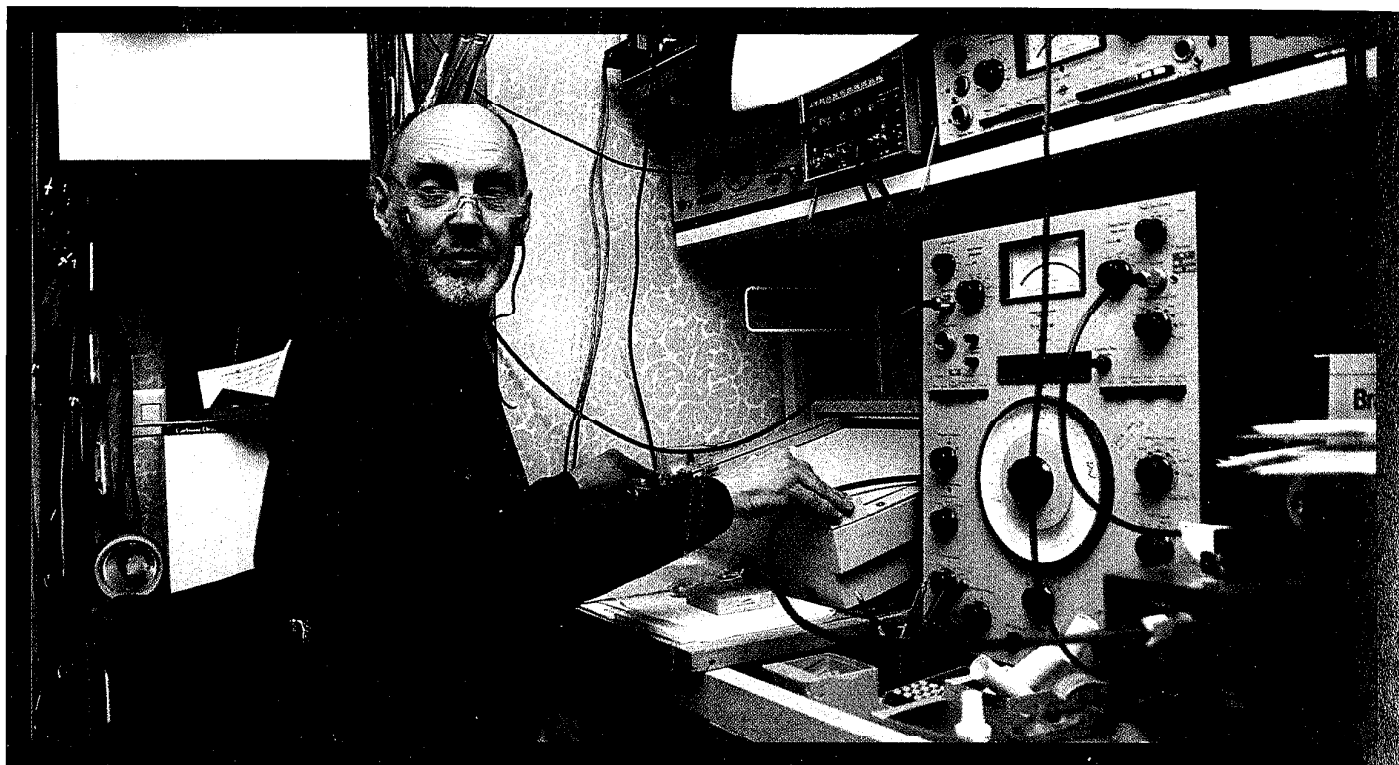
TEXT & BILD:
LARS-GÖRAN
HEDSTRÖM

Stig Carlsson är född i Maria församling på Söder i Stockholm. Men han har inte tillagnat sig det typiska "södertugget" och orsaken kan sökas i familjens öde. Fadern drev en bosättningsaffär på Hornsgatan, men verksamheten gick dåligt och när Stig var i treårsåldern flyttade familjen till Växjö. Stigs far blev handelsresande för Alingsås choklad. Lördagsgodis var ingen bristvara och musik fanns i hemmet. Detta fram-

går av en bild på en treåring som står vid faderns stora trattgrammofon.

Jag blev tidigt utsatt för svajig återgivning, berättar Stig; pappa gjorde nämligen nya mitthål i skivorna när ursprungshålet slets ut. Svajningen var enorm! Jag har tydliga minnen av det här första mötet med inspelad musik. Upplevelse av levande musik fick jag av min mor och hennes piano i Växjö. Allt jag lärde var att klinka fram "Guben Noak".

När Stig var nio dog fadern plötsligt i hjärnblödning och Stig inhystes hos släktingar i Helsingborg. Där han blev kvar i tre år. 1937 återförenades Stig med mor och bror i Stockholm. Modern drev nu en fruktaffär på Linnégatan, mitt emot artilleriregementet. Vardagen var inte lätt. Hon gav sig iväg i ottan till Klarahallarna för att köpa frukt och grönsaker. I hemmet trängdes de tre familjemedlemmarna i en halv dubblett. Stig berättar:

– Jag var besatt av tanken på en radio. 1938 gick jag runt och kollade priser och när S-märkningskraven skulle införas sålde Sigfried Larssons radioaffär på Kungsgatan ut USA-tillverkade mottagare. Jag tror radion jag tjtade till mig kostade 135 kronor och mitt sällskap efter skolan blev radion.

Stig agerade för att familjen skulle flytta till en ny bostad och 1939 hyrdes en enrummare med matvrå på Banérsgatan. Mor och lillebror sov i matvrån och Stig med USA-radion huserade i rummet. Ett gryende hifi-intresse gjorde att Stig började kasta lystna blickar på en stor Siemens-mottagare som hade ett mörkare och fylligare ljud än den lilla klangtunna USA-apparaten. En kusin jobbade på Siemens och familjen Carlsson kunde snart räkna in en ny apparat i hushållet.

Ekofritt examensarbete

Stig tog studenten 1944 och började på Kungliga Tekniska Högskolan. 1946 såg Stig till att familjen flyttade in i en 57 m² stor trea på Askrikegatan. Modern tick längre väg till butiken, men lägenheten var större och bekvämare.

– Jag minns att jag satt och ritade kapital som gymnast, så när jag kom in på Teknis stod mitt val mellan arkitektur och ljudteknik.

Att Carlssons konstruktioner sammanför akustik och elektroteknik kan sökas tillbaka till de första åren på teknis, och intresset för formgivning är helt säkert sprunget ur arkitektambitionerna. 1945 pryade Stig i två månader på Sveriges Radio där fick han följa med på

inspelningar och sitta i kontrollrummet; radio har betytt mycket för Stig.

Tredje året på Tekniska Högskolan läste Stig även elektroakustik. Han hade turen att hamna under professorn i radioteknik Erik Löfgren, en man med intresse för högtalare. Stig fick egen nyckel till institutionen och kastades direkt in i praktiskt arbete. Det nybyggda ekofria rummet på institutionen för radioteknik skulle mätas in och det fick Stig göra som examensarbete. Den första spektralanalysatorn från Rhode & Schwartz som kom till Sverige köptes på Stigs initiativ, och han åkte sedan runt och mätte bandspelare. Ljudtekniska resurser saknades inte på institutionen.

Musikskatt går förlorad

Under åren på tekniska högskolan sögs Stig in i Stockholms avantgarde-kretsar. I tjänsterummet på KTH samlades kompositören Knut Wiggen, poeten Öyvind Fahlström, konstnären Carlo Derkert och många, många fler till musikaftnar med modern samtida musik. Under de här åren grundlade Stig en öppen och frimodig attityd till modern musik. Det har gjort honom till en engagerad föreläsare för att vi ska bevara vår samtid; det spelas in för lite modern musik.

– Jag har fina monoinspelningar med Karl-Erik Welin, men inget skivbolag som jag erbjudit inspelningarna har visat intresse, säger Stig bittert. Vi håller på att förlora en skatt av samtida musik eftersom intresset från skivbolagen fokuseras på äldre konstmusik.

Stig är van att stå på barrikaderna. Han kastade sig in i debatten om monokontra stereoåtergivning, och var fram till 70-talet en hängiven monoförespråkare. Mängder av monoinspelningar finns i Öbergsgården, Stigs nuvarande bostad på söder i Stockholm. Han gjorde inspelningar i Stockholms konserthus, men valde att upphöra med verksamheten eftersom Sveriges Radios musiktekniker inte ville ha den akustikbehandling han erbjöd. Stig envisades nämligen med att lägga masonitskivor över de främre bänkraderna när salen var tom; något som gjorde underverk med akustiken.

Hifi-forskning gick om intet

I Aftonbladet hösten 1964 uppmanade Stig Sveriges Radio och Televerket att informera lyssnarna om de krav de borde ställa på lyssningen i hemmet. På våren -65 krävde Aftonbladet att få ett svar. Svaret var undvikande. Debattglade Carlsson fortsatte, och tillsammans med Knut Wiggen var han snubblande nära att skapa något unikt. Förslaget kom officiellt från Fylkingen där Knut Wiggen var verksam. Socialdemokratiska kulturarbetare tog idén till sig och möjlighet fanns att skapa en organisation vars arbete skulle agnas åt forskning i inspelnings- och återgivningsteknik.

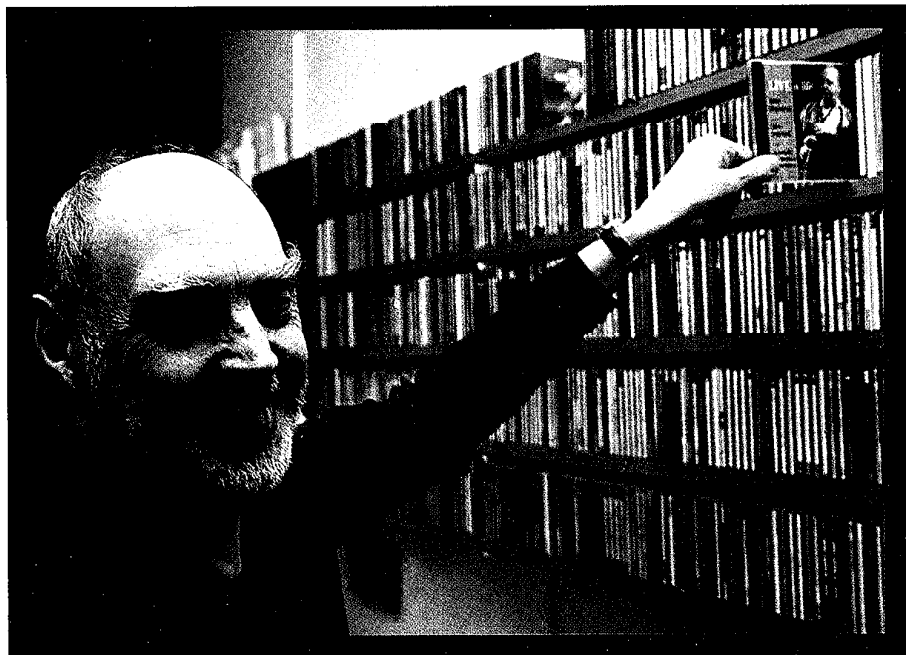
Men Sveriges Radios remissvar hösten -67 var förödande. Där konstaterades att all behövlig forskning och utveckling sker inom EBU (Europeiska Radiounionen) och i Sveriges Radios samverkan med Televerket.

Stigs imponerande mätutrustning som används regelbundet i högtalarutvecklingen.

Audio Research, Mark Levinson förstärkare och ett Well Tempered turntable med tillhörande tonarm är kärnan i Carlssons vinyllanläggning.

Stig Carlsson; en högtalar-konstruktör med hörseln i behåll, CD-samlingen är omfattande.

Så började Stigs mödosamma väg att skapa högtalare för musik. Han började med en liten låda på 25x25x25 cm med ett 6,5-tums element. Den visade att låga frekvenser kan skapas i en fysiskt liten låda. 1954 blev den första Kolboxen klar. Den var unik inte bara genom sin form och baselementets placering, den hade också en inbyggd basförstärkare som lyfte området 25-70 Hz 17 dB och negativt inre motstånd. Kolboxen nådde ned till 25 Hz inom 3 dB, unikt för sin tid.

Sonab-sagan

60-talet var en tid då Stig befann sig i kulturens vindöga. Det förekom nattliga lyssningar i tjänsterummet. Han svarade för Fylkingens elektronmusikåtergivning, han svarade för musiklyssningar på Moderna Muséet, och han spelade skivor på söndagarna för Ljudtekniska sällskapets medlemmar i Musikmuséet som då låg på Slottsbacken.

– Det finns en bild av kompositören Karl-Heinz Stockhausen bredvid mina kolboxar i Moderna Muséet, säger Stig och fortsätter; Stockhausen var så intresserad att han skrev till mig och frågade hur han skulle kunna komma över högtalarna.

Hösten 1965 lämnade Stig Tekniska Högskolan. En ny professor hade tillträtt och Löfgrens efterträdare saknade intresse för musikinspelning/återgivning. Stigs konstruktioner började exploateras i större skala. Sonab startar våren '66 och öppnar marknaden för Stigs högtalare. Sonab fortsatte till 1978 då första kapitlet i den sagan tar slut.

1984 har Stig en ny högtalarserie klar. Nu är inte bara basdelen placerad på bästa sätt för samverkan med rummet: Mellanregister/diskant placeras så att tidiga reflexer från väggar, golv och

tak inte deformerar klang och upplösning.

Rummets fördärvliga inverkan

Stigs filosofi är att högtalare byggda och använda på konventionellt sätt får återgivningen störd av att tidiga rumsreflexer förändrar tonkurvan. De skapar ett tillägg till inspelningens rumsintryck som gör att inspelningsteknikerna får fel information. Stig hävdar att hans OA-konstruktioner på ett rättvisande sätt återskapar inspelningens karaktär utan negativ inverkan från lyssningsrummet.

– Att tonkontroller tagits bort i miserikordad audiofilambition är trist. Med en tonbalanskontroll, en tonkontroll som vaggar runt en brytfrekvens och samtidigt höjer bas och sänker diskant eller vice versa, kan klangliga fel i inspelningarna korrigeras.

Det bara Quad som länge hållit fast vid den här typen av tonkontroll i förstärkarna.

För att visa riktigheten i idéerna lägger Stig på Gert Palmkrantz liveinspelning från klubb Doppingen i Uppsala med Arne Domnérus, Lars Erstrand, Jan Lundgren, Hans Backenroth och Rasmus Kihlberg; "LIVE is life", Proprius PRCD 9142. Och jag är där, på klubben Doppingen. Instrumenten framträder så verkligt att jag kan ta på dem och klangen är alldeles riktig. Palmkrantz har använt Didrik de Geers rundkännande mikrofoner och på så sätt fått med tidiga reflexer från lokalen. Och när Stigs högtalare inte låter rummet påverka direktljudet blir klang, renhet och tydlighet påfallande.

– Så här bra kan det låta när högtalarens upplevda direktljud är opåverkat, säger Stig och avslutar; den engelska traditionella högtalaren och högtalarplaceringen gör att inspelningsteknikerna undertrycker tidiga reflexer från inspelningslokalen. Orsak; högtalarnas klang deformeras i lyssningsrummet. Ambience, efterklang, adderas av lyssningsrummet och vi tror oss ha rums-klang i inspelningen. I själva verket uppstår den i kontrollrummet. Konstrukören måste minimera tidiga reflexer från väggen bakom högtalarna. Det görs bäst genom att fälla in hela högtalaren i väggen. Men vem kan göra det? Näst bäst är att placera högtalarelemtent som i mina OA 50 och 52or och dämpa ut den tidiga väggreflexen. Låter rummet bra för vanligt tal, då fungerar även mina högtalare i det rummet utan akustiska ingrepp!

70-åriga Stig Carlsson visar att han fortfarande har kraft och lust att utbilda oss för bättre musikupplevelser i hemmet. Att hans mer än 12 år gamla konstruktioner ännu klarar konkurrensen bevisar riktigheten i idéerna om rum-högtalare-ljudkvalitet.

Stig Carlsson; en högtalarkonstruktör för alla tider. ♦